

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDEKİ KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARIN AKRAN ŞİDDETİNE MARUZ KALMA DURUMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME¹

Elif YORGUN YASAR

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara

yorgun.1992@hotmail.com

Prof. Dr. Saide ÖZBEY

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul

Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı.

saideozbey@gmail.com

Özet

Araştırma okulöncesi dönemdeki çocukların akran şiddetine maruz kalma durumları ile ahlaki değer yapıları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma, ilişkisel tarama modelindedir. Araştırmanın evrenini 61-72 aylık, 2015- 2016 eğitim-öğretim yılında Ankara ilinde çocuk evlerinde kalan korunmaya muhtaç çocuklar ve Ankara ili Keçiören ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilkokulların anasınıflarına, resmi bağımsız anaokullarına ve özel anaokullarına devam eden, ailesi ile birlikte yaşayan çocuklar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini evrenden tesadüfi örnekleme ile seçilen 356 çocuk ve çocuk evlerinde kalan 48 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, "Genel Bilgi Formları", "Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği" ve "Ahlaki Değer Yapısını Belirleme Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, çocukların Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği'nden aldıkları puanlar ailesi ile birlikte yaşayan çocukların lehine anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır ($p<0,05$). Bununla birlikte hem çocuk evlerinde kalan hem de ailesiyle birlikte yaşayan çocukların "Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği"nden aldıkları puanlar ile "Ahlaki Değer Yapısı Belirleme Ölçeği"nden aldıkları puanlar arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki bulunduğu saptanmıştır ($p<0,01$).

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi çocuk, ahlaki değer, çocuk evleri, korunmaya muhtaç çocuk, akran şiddeti

AN INVESTIGATION ON THE SITUATION OF EXPOSURE TO PEER VIOLENCE OF PRESCHOOL CHILDREN²

Abstract

Research was made to examine the relationship between the situation of exposure to peer violence of preschool children with their moral value structures. The research is relational screening model. The scope of the research consists of 61-72 months old children in need of protection stay in the children's homes in Ankara in the 2015-2016 and children living with

¹ Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü bünyesinde Doç.Dr. Saide Özbey danışmanlığında Elif Yorgun Yasar'ın 23.05.2017 tarihinde sunulan yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir. 21.08.2020 tarihinde 1. Uluslararası Bakü Bilimsel Araştırmalar Konferansı'nda sözel bildiri olarak sunulmuştur.

² This research makes up a part of the post graduate study presented by Elif Yorgun Yasar under the counseling of the Assoc. Prof. Dr. Saide Özbey in Gazi University, Institute of Education Sciences on 23/05/2017. It was presented as verbal presentation at the I. International Baku Scientific Researches Conference on 21.08.2020.

their families, they are continuing affiliated to the Ministry of Education preschool's kindergartens, official independent kindergartens, and private kindergartens in Kecioren district of Ankara province. The sample of the research consists of 356 children selected by random sampling from the scope and 48 children staying in children's homes. In the research, "General Information Forms", "Peer Violence Exposure Scale" and "Determine Moral Value Structure Scale" were used as data collection tools. As a result of the research, it was determined that the scores obtained from the Peer Violence Exposure Scale showed a significant difference in favor of the children living with their families ($p < 0.05$). On the other hand, it was determined that there was a negative and medium-level relationship between the scores obtained from Peer Violence Exposure Scale and Moral Value Structure Determination Scale scores of both children staying at children's home and living with their families ($p < 0.01$).

Keywords: Preschool children, moral values, children's shelters, children in need of protection, peer violence

GİRİŞ

Çocuk, doğduğu anda içinde bulunduğu çevre ile etkileşimi başlar. Etrafındaki insanlarla sosyal ilişkiler kurar ve bu ilişkiler sonucu onlardan etkilenir. Yaşamın her döneminde kurulan ilişki insan için öneme sahiptir. Çünkü bireyin gelişiminde kalıcı etkilere neden olabilmektedir. Gelişimine uygun edinmesi gereken sosyal becerileri kazanan çocuk, bu becerileri toplumsal uyumunu sağlamak amacıyla sosyal hayatında kullanır. Çocuğun ailesinden sonra sosyalleşmesi noktasında önemli katkılarda bulunan okul, olumlu/ olumsuz birçok davranışı çocuğa kazandırmaktadır. Okul sayesinde aktif çevresel ilişkilere katılan çocuk, kişiler arası ilişkilerini olumlu veya olumsuz yönde arttırarak sosyalleşme adımlarını güçlendirmektedir. Bu sosyalleşme adımları kapsamında sosyal kurallar, paylaşma, işbirliği, sırasını bekleme, bireysel isteklerin sosyal ortamda nasıl talep edileceği gibi olumlu davranışları öğrendiği gibi olumsuz davranış örneklerini de gözlem yoluyla öğrenmektedir. Anne baba dışında akranları ile etkileşim halinde olduğu süreçte de sosyal ilişkilere dair önemli deneyimlere sahip olur. Akranları tarafından sevilme, akranları ile sürekli iş birliği halinde olma ya da akranları tarafından dışlanma durumları çocukların sergiledikleri davranışları ve akran ilişkilerini şekillendirmektedir (Bayer, 2008; Gülay ve Erten, 2016; Önder ve İnak, 2018; Öztürk ve Ünal, 2015; Şengün, 2007; Tura, 2008; Uysal, 2011; Uysal ve Dinçer, 2012).

Akran ilişkilerinin temellerinin oluşturulduğu, şekil verildiği dönem okul öncesi dönemdir. Anne baba dışında başka bireylerle etkileşim halinde olan çocuklara okul öncesi dönemden başlayarak bakıldığında bazı çocukların grup içinde daha popüler ya da daha yakın ilişkiler içinde olduğu, bazılarının ise bunu başaramadığı ve bu sebeple dışlandıkları görülmektedir. Gerekli becerilere sahip olmayan çocukların dışlanma ihtimalleri daha fazladır. Bu becerilerin kazanılmasında çocuğun yakınındaki yetişkinlerden ve öğretmeninden alacağı destek ile dışlanma ihtimalinin en aza indirilmesi önem taşımaktadır (Darıca, 2004; Gülay, 2010; Güngör, 2004; Palut, 2005).

Çocuklar, arkadaşlık başlatmayı ve bunu sürdürmeyi, kalıcı oyun eşleri ile grup oluşturmayı, sosyal beceri geliştirmeyi ve statü kazanmayı okul öncesi eğitim ile öğrenmektedirler. İçinde buldukları toplumsal ilişkilerle güvenebilmeyi, sağlıklı ilişkiler kurabilmeyi, uyum içinde olabilmeyi

geliştirebilmektedirler. Çocuk, okulöncesi eğitiminde oyun yolu ile sosyal becerileri kazanır ve sosyal yaşantısını şekillendirir. Akranlarına göre belirli özellikleriyle farklı olan çocuklar bu farklılıkları ile popülerliği sağlayabilmektedirler. Akranlarına göre daha zeki, yetenekli çocuklar genel olarak bakıldığında daha popüler çocuklardır. Saldırgan, etrafına zarar veren davranışlar sergileyen çocuklar grup içinde dışlanmaktadır. İhmal edilmiş çocuklar, yakınları tarafından kötü davranışlara maruz kalmış çocuklar, çoğu zaman yaşitlarınca da dışlanırlar. Bu çocuklar kendi başına olmaktan zevk alıp grup içine dahil olmamaktadırlar. Kimi çocuklar ise sosyal becerilere sahip, zeki, grup üzerinde etkilidirler. Ancak kurallara uymayıp saldırgan davranışlarda bulunabilmektedirler. Akran ilişkilerini olumlu ve olumsuz yönde etkileyen faktörler farklı akran ilişkisi tiplerini ortaya çıkarmaktadır. Bunlar “*akran şiddeti ve akran şiddetine maruz kalma, akranları tarafından reddedilme ve akranları tarafından kabul edilme*” olarak kategorize edilmiştir (Gülay, 2008; Güngör, 2004; Palut, 2005; Uysal, 2011; Yüce,2015) .

Akranları tarafından kabul edilme çocuğun içinde bulunduğu grup tarafından sevilmesidir. Akran kabulü çocukların yaşamını önemli düzeyde etkilemektedir. Çocuğun kişilik gelişimi ve psikolojik sağlığı açısından birçok etkisi mevcuttur. Akranları tarafından kabul edilme ile kişilik gelişimi ve sosyal duygusal gelişim iç içedir. Paylaşımçı, özgüvenli, problem çözme becerisine sahip, empati, paylaşma, yardım etme, işbirliği kurma gibi ahlaki değerler sergileyebilen çocuklar akranları tarafından kabul edilen çocuklardır. Dolayısıyla değerleri benimseyen birey aynı zamanda sosyalleşmektedir. Sahip oldukları sosyal beceriler ile daha sosyal, kaygı seviyesi düşük, daha arkadaş canlısı olan çocukların, akranları tarafından kabul edilen çocuklar oldukları görülmüştür (Erbay, 2008; Kemerkaya, 2012; Neslitürk, 2013; Vural, 2006; Yüce, 2015) .

Akranları tarafından sevilme ya da düzeyinin düşük olması ise akranları tarafından reddedilme olarak tanımlanmaktadır. Saldırganlık, fiziksel olarak çekici olmamak, engellilik durumu, aile üyelerinden birinin kaybı, boşanma gibi etmenler akranları tarafından reddedilmesini etkilemektedir. Akranları ile olumlu ilişkileri sağlayamayan çocuk, reddedildiğinde ya da akran şiddetine maruz kaldığında özgüveni azalacak, yalnızlık, kaygı, depresyon gibi problemlere sahip olacaktır. Sosyal kaygıya sahip kişiler ise diğer kişilerin tepkilerini baskı unsuru olarak algılamaktadırlar. Reddedilen çocuk, gruplara dahil olamamakta, sahip olması gereken deneyimlere ulaşamamakta, model alma fırsatını kaçırmaktadır. Bu durumda kendisinde bir kaygı hali ortaya çıkarken akranları arasında bulunmaktan kaçınmaya başlayabilmektedir. Sosyal kaygı, ilişkilerin kalitesini de etkileyebilmektedir (Gülay, 2008; Pırtık, 2013; Yüce,2015) .

Çocukların kendi yaşantılarında olmasa da gelişen teknoloji ile birlikte insanların yaşamlarında daha fazla yer alan şiddete tanık olmaları, şiddet içeren televizyon programlarını izlemeleri, kişilerarası ilişkilerde daha fazla saldırganca davranmalarına sebep olmaktadır. Aile yapılarının sıkıntılı olması, aile içinde iletişim problemlerinin olması, yanlış akran gruplarına dahil olmaları ve kitle iletişim araçlarından olumsuz etkilenmeleri çocukları daha saldırgan ve şiddete meyilli yapmaktadır. Bu da akran şiddetini meydana getirmektedir (Aydın, 2013; Hökelekli, 2007; Karataş, 2009) .

“Şiddet, insanda doğal olarak var olduğu kabul edilen saldırganlık eğiliminin başkalarına ya da kendisine zarar verecek boyutta gün yüzüne çıkması, birey ya da grup üzerinde fiziksel veya ruhsal açıdan tahribat yaratan ve başkasına karşı tehdit oluşturan davranışlar” olarak tanımlanmaktadır. “Güç ve baskı uygulayarak insanın bedensel ya da ruhsal zararlar görmesine neden olan hareketler ise akran şiddeti” olarak tanımlanmaktadır. Akran şiddeti denilince akla sadece fiziksel şiddet gelmemelidir. Zorbalık fiziksel, sözel ve dolaylı zorbalık olarak ele alınabilir. Zorbalıkta esas olan hiçbir kışkırtma olmasına gerek yoktur. Şiddeti uygulayan ile şiddete maruz kalan çocuk arasında güç eşitsizliği mevcuttur (Ekşi ve Yaman, 2010; Erten, 2012; Gülay, 2008; Merdan, 2014; Özerkmen, 2010; Polat, 2016).

Saldırgan davranışa maruz kalma durumu ise akran şiddetine maruz kalmayı ifade eder. Akran şiddetine maruz kalmanın beş şekli vardır. Bunlar; “dolaylı akran şiddetine maruz kalma, ilişkisel akran şiddetine maruz kalma, sözel akran şiddetine maruz kalma, fiziksel şiddete maruz kalma, çoklu akran şiddetine maruz kalma” şeklinde ele alınmaktadır. “Dolaylı akran şiddetine maruz kalma, şiddeti gerçekleştiren çocuğun şiddeti çok kalabalık ortamlarda gerçekleştirmesi ve saldırganın kolaylıkla tanımlanamaz oluşu” şeklinde tanımlanmaktadır. “İlişkisel akran şiddetine maruz kalma, arkadaşlığa ve akran kabulüne zarar verecek davranışlara (tehdit etme, dışlama, dedikodu vb.) maruz kalmadır. Sözel akran şiddetine maruz kalma, sözel şiddet (hakaret, küfür etme) ile gerçekleşen zorbalığa maruz kalmadır. Fiziksel şiddete maruz kalma, vurma, itme, tekmeleme, çimdikleme gibi fiziksel saldırganlığa maruz kalma durumudur. Çoklu akran şiddetine maruz kalma ise belirlenmiş akran şiddeti tiplerinden birden fazlasının bir arada bulunmasıdır” (Erten, 2012) .

“Zorbalık, kasıtlı olarak zarar verme amacı güden, süreklilik özelliğine sahip ve taraflar arasında güç dengesinin olmaması gibi ölçütlere sahip olan bir eylem” olarak tanımlanabilmektedir. Saldırgan çocuklara bakıldığında arkadaşları ile sürekli çekişme içerisinde oldukları görülmektedir. Arkadaşlık ilişkisini çıkarları doğrultusunda kullanırlar ve istediklerini elde edemediklerinde ya başka arkadaş bulurlar ya da kavga ederler. Zorbalığa maruz kalan çocukların akranları ve yakın çevresi ile iletişim kurma-devam ettirme becerileri ve sosyal becerilerinin gelişiminde sorun yaşanmakta ve yaşama karşı olumsuz tutum sergilemektedirler. Sürekli akran şiddetine maruz kalan çocuk, bağımlılık, korkaklık, yatak ıslatma ve pasif davranışlar sergilemektedirler. Bu durum ilerleyen yaşlarda ise agresiflik, davranış problemleri, unutkanlık ve öğrenme problemleri şeklinde etkilerini göstermektedir. Akran şiddetine maruz kalanlar, kendilerini çaresiz hissederler. Üzüntü, benlik saygısında azalma, güvensizlik, daha az arkadaşla sahip olma, dışlanma, okula gitmek istememe gibi durumlar gözlenebilmektedir. İletişimde sıkıntı yaşamaktadırlar ve bu durum onları yalnızlığa daha çok itmektedir. Saldırgan davranışlarında artış olabilmekte, depresyona girebilmekte ve hatta ileriki yaş dönemlerinde intihara kadar giden sonuçlar gözlenebilmektedir (Akman, 2014; Erten, 2012; Gülay, 2008; Külçü, 2015) .

Şiddet davranışı, günümüzde erken yaşlarda veya çocukluk döneminde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çocukluk dönemi, şiddet davranışını önlemeye yönelik çabalara yoğunlaşılması gereken bir dönemdir. Bu dönemlerde görülebilen saldırgan kişilik yapısı veya anti sosyal kişilik yapısı, olumlu sosyalleşme süreci ile giderilebilir veya azaltılabilir. Çocuğun bu süreçte izlenmesi ve etkili bir müdahale sürecinin devam ettirilmesi ile olumlu

sonuçlar elde edilmesi kaçınılmazdır. Ailelerin, çocuklarının empati ve öz denetim yeteneğinin gelişiminde aktif bir rol üstlenmeleri gerekmektedir. Ayrıca, ailelerin çocukların akademik başarısızlıkları ile ilgilenmelerinin, çocuklarına karşı tutumlarının yeterli düzeyde koruyucu ve kollayıcı olmasının ve çocuklarına daha fazla zaman ayırmalarının, şiddete yönelen çocuklar olmalarını engelleyeceği düşünülmektedir (Hökelekli, 2007) .

Toplumun temel taşı olan aile, çocuğun kişiliğinin gelişmesinde önemli bir paya sahip olup toplumsal işlevini yitirmeyen köklü kurumdur. Ebeveynlerin sahip oldukları kültürel değerler, çocukların akranlarıyla kurdukları ilişkiyi etkilemektedir. Birkaç değer ele alındığında adalet duygusu insanı benmerkezcilikten uzaklaştıracak ve kurduğu denge ile insan ilişkilerinin düzenlenmesine yardımcı olacaktır. Bununla birlikte nezaket de önemlidir. Nazik davranışlar insan hayatındaki başarıların temelidir ve toplumsal ilişkilerde önemli bir yeri vardır. Yardımseverlik aynı şekilde çevresindekilerden gözlemleyerek öğrendiği ve davranışa dönüştürdüğü ahlaki bir değerdir. Dolayısıyla çocuğun sahip olduğu değerler, akranlarıyla ve çevresindeki diğer bireylerle kurduğu iletişimi şekillendirecektir. Bu durumda aile, toplumsal düzenin devamlılığını sağlayan sosyal kurumların başında ele alınmaktadır (Öztürk, 2011).

Aile ortamı, dünyaya gelen bireyin fiziksel ve ruhsal bakımı ile birlikte temel statü ve rolleri kazanması, toplumsal norm ve değerleri öğrenmesi ve içselleştirmesi için başlangıç ve önemli bir basamağıdır. Aile içi şiddete maruz kalan çocukların birçoğu ileride şiddet uygulayan kişi haline dönüşmektedir. Ataerkil bir toplum olmanın ve kaba kuvvetle problemleri çözme zihniyetinin bulunduğu toplumda, şiddet kültürü içinde sosyalleşen çocuğun akranları ile olan problemlerini de şiddetle çözmesi kaçınılmazdır. Yetişkinler bu konuda çocuklara olumlu rol model olmalı ve bu problem davranışa sahip çocukları ayıplamamalıdır. Aksi takdirde grubun çocuğu daha çok dışlamasına sebep olacaklardır ve bu durum çocukta hırçın davranışların artmasına sebep olacaktır. Aile içi şiddete maruz kalma durumunun yanı sıra boşanma, ölüm, sosyo-ekonomik, psikolojik vb. nedenler, çocukların içinde buldukları aile ortamının fonksiyonunu gerçekleştirmediği kanaatini oluşturmaktadır ve çocuk, korunmaya muhtaç konumda değerlendirilmektedir. Bu durumda evlat edinme, koruyucu aile veya kurum bakımı hizmetleri fonksiyonunu gerçekleştiremeyen ailenin yerini almaktadır (Eminoğlu, 2007; Hökelekli, 2007; Önder ve İnak, 2018) .

Çocuklar, ruh, beden ve ahlaki gelişimleri veya güvenlikleri tehlikede olduğunda, gelişimlerini olumsuz etkileyecek farklı faktörlere maruz kalma durumlarında, kanunlar ile devlet nezdinde korunma altındadırlar. Kanunlarda; anne veya babasından birisi veya her ikisi vefat eden, belli olmayan, terk edilen ya da ebeveynleri tarafından ihmal edilip uyuşturucu madde kullanımı, alkol kullanımı, dilencilik, fuhuş gibi çocukların kendilerini korumalarının mümkün olmadığı, gelişimlerini olumsuz etkileyecek ortamlara maruz kalan çocuklar, korunmaya muhtaç çocuklar olarak değerlendirilmektedirler (2828 sayılı SHÇEK Kanunu).

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü çocukların aileleri yanında yetişmelerinin sağlanmasını ön planda yürütmektedir. Çocuk, ailesi yanında bakımı sağlanamadığı durumlarda kurum bakımı hizmetinden yararlandırılmaktadır. Çocuğun aileye döndürme çalışmalarının olumsuz olması durumunda koruyucu aile ve evlat edindirme hizmeti tercih edilmektedir. Koruyucu aile ya da evlat edindirme hizmetleri olumlu

olmadığında ise çocuklar için küçük grup halinde yaşayacağı kurum bakımı ortamı hazırlanmaktadır. Geliştirilen hizmet modeli olarak çocuk evleri/sevgi evleri ile kışla tipi kurum bakımının çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Çocuklara bir ev ortamının fiziksel şartlarına sahip, yaşamları için temel becerileri kazandıkları, sağlıklı bir gelişim gösterebildikleri, belli sorumlulukları üstlendikleri, bir çok çocuğun bir arada kaldığı biçiminde olmayan, bireysel ilgi görebilecekleri, sevgi ihtiyaçlarının doyurulabileceği, toplumsal uyumlarını sağlayan, huzurlu ve güvenli bir yaşam sürebilecekleri bir ortam sunulmaktadır (Keten, 2017; Yazıcı, 2012; Yıldırım, Ş., 2013).

Çocuk Evleri, tercihen il merkezlerinde hastane, okul gibi gereksinimlerini rahatlıkla karşılayacakları, sosyal, kültürel ve fiziksel yapı açısından gelişimlerine risk teşkil etmeyecek uygun fırsat ve ortamlar sağlayabilecekleri, 5-8 tane 0-18 yaş grubu çocuğun apartman dairesi veya müstakil dairelerde korunma ve bakımının yapıldığı ev tipi sosyal hizmet kuruluşudur. Çocuk evleri ile topluma faydalı, bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerinin, eğitimlerinin desteklediği, yaşamlarının devamında meslek sahibi olan kişiler olmalarını desteklemek hedeflenmektedir. Çocukların toplumsal uyum süreci içinde arkadaşlık ilişkileri, komşuluk ilişkileri ve mahalleler gibi yerel kültürel yapıyı yaşayarak öğrenmeleri, toplumun gerçekleriyle bütünleşmeleri, toplumsal değerleri, örf ve adetleri benimsemeleri ve içselleştirmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Çocuğun toplumdan soyutlanmadan yaşaması sağlanarak toplumsal sorumluluk da paylaşılmış olmaktadır (Keten, 2017; Nalbant, 2016; Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2008; Yalçın, 2011; Yazıcı, 2013) .

Sağlıklı bir aile ortamında, toplumsal düzen ile uyumlu bir rol model gözlemleyemeyen çocuklar, aile ortam ve desteği ile edinmesi gereken değerleri kazanmakta güçlükler yaşayabilmektedirler. Bu çocuklar, davranışsal problemleri yaşamakta, gelişimsel olarak akranlarından geri kalmakta ve akademik alanda başarısızlık göstermektedirler. Ev tipi sosyal hizmet modeli olan çocuk evleri ile çocuklarla bireysel ilgilenme imkânı oluşmaktadır. Çocuklarla ilgilenen bakıcı personellerin mümkün olduğunca sabit olması ile çocukların bağlanma ve güven duygusu süreç içinde tatmin edilmektedir. Toplumla iç içe yaşama ve bireysel deneyim fırsatları ile çocuklarda sağlıklı olmayan aile ortamlarının oluşturduğu olumsuz etkilerinin olabildiğince az seviyelere indirgenmesi amaçlanmaktadır (Demirtaş, 2009; Kozan, 2012) .

Çocuğun arkadaş gruplarına sahip olması, diğer insanlarla ilişki kurabilme ve bunu sürdürebilme becerisine sahip olabildiğinin göstergesi gibi değerlendirilebilir. Çocuğun hem duygusal gelişimi hem de sosyal gelişimi açısından duygu ve düşünce paylaşımı gerçekleştirebileceği arkadaşlarının olması önemlidir ve bu durum karşılıklı etkileşim içerisindedir. Gelişimsel olarak dezavantajlı durumda olan korunmaya muhtaç çocuklar için arkadaş ilişkileri, ailenin eksikliğinin doldurulması yönünden önemlidir. Çocuk evlerinde yaş farkının en fazla 3 yaş olması ile çocukların akranları ile yaşaması ve akran ilişkisi konusunda onlara sağlıklı rehberlik yapılması hedeflenmektedir. Sağlıklı akran ilişkileri kurmaları desteklenerek akranları ile olan problemlerini şiddetle çözmemeleri, gruptan dışlanmamaları, toplum içinde hırçın davranışlar sergilememeleri beklenmektedir (Demirtaş, 2009; Kozan, 2012; Yıldız, 2004).

Çocuk evleri düzenlemeleri ile çocukların bağlanma, güven duygusu ve kişisel gelişimi açısından olumlu katkı sağlanması, çocuklarda aile ortamı sıcaklığı yaşatılmaya çalışılması hedeflenmektedir. Çocukların sınırlı sayıda oluşu ve çocukların bakımı ile ilgilenen personel sayısının az ve sürekli değişmemesi ile de bu hedef desteklenmektedir. Aynı çocuk evinde kalmakta olan çocukların yaş gruplarının birbirine yakın olması ile akran ilişkileri kurmaları desteklenmesi, sağlıklı akran ilişkileri kurabilmeleri için gerekli rehberliklerin yapılması hedeflenmektedir. Yapılan bu araştırma söz konusu yeni düzenlemelerin çocukların davranışları üzerindeki etkisini ortaya koymak ve çocuk evi sistemini farklı açılardan ele almak açısından önem taşımaktadır. Söz konusu düzenlemeler ile çocuk evlerinde kalmakta olan korunmaya muhtaç çocukların ve ailesi ile birlikte yaşayan çocukların akran şiddetine maruz kalma durumları ile ahlaki değer yapıları arasında fark bulunup bulunmadığını ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Araştırma kapsamında şu sorulara cevap aranmıştır:

- Çocuk evlerinde kalmakta olan korunmaya muhtaç çocukların ve ailesiyle birlikte yaşayan çocukların “Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği”nden aldıkları puanlar arasında anlamlı farklılık bulunmakta mıdır?
- Çocuk evlerinde kalmakta olan korunmaya muhtaç çocukların akran şiddetine maruz kalma durumları ile ahlaki değer yapıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?
- Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran şiddetine maruz kalma durumları ile ahlaki değer yapıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?

1. YÖNTEM

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Korelasyonel araştırmalar, değişkenler arasındaki ilişkinin tanımlanması nedeniyle, betimsel araştırmaların bir türü olarak ele alınmaktadır. İki ya da daha fazla değişkenin birlikte değişimi, korelasyonel olarak da adlandırılan ilişkisel tarama modellerinde incelenmektedir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012) .

1.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini Ankara ili Keçiören ilçesinde ailesi yanında yaşayan ve ilkokulların anasınıfına, bağımsız anaokullarına ve özel okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden ve basit tesadüfi örneklem formülü ile belirlenen 61- 72 aylık 356 çocuk ve Ankara ilinde çocuk evlerinde kalmakta olan 61-72 aylık 48 korunmaya muhtaç çocuk (evrenin tamamı) oluşturmaktadır. Çocuk evlerinde kalmakta olan çocukların 29’u kız (%60,4), 19’u erkek (%39,6) tir. Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların 191’i kız (%53,7), 165’i erkek (%46,3) tir.

1.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formları”, “Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği” ve “Ahlaki Değer Yapısını Belirleme Ölçeği” ile kullanılmıştır.

1.2.1. Kişisel bilgi formları

Araştırma kapsamında iki farklı “Kişisel Bilgi Formu” hazırlanmıştır. Çocuk evlerinde kalan çocuklar için hazırlanan “kişisel bilgi formu” çocukların cinsiyetleri, kardeş sayıları, korunma altına alınma nedenleri vb.

demografik özelliklere yönelik bilgiler içermektedir. Ailesiyle birlikte yaşayan çocuklar için “kişisel bilgi formu”nda ise çocukların cinsiyeti, kardeş sayısı, okul öncesi eğitime devam etme süresi vb. yönelik bilgiler yer almaktadır.

1.2.2. Ahlaki değer yapısını belirleme ölçeği

Öztürk (2011) tarafından okul öncesi dönem çocuklarının ahlaki değer yapılarını belirlemek amacıyla geliştirilen “Ahlaki Değer Yapısını Belirleme Ölçeği” bu araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Sekiz alt boyut ve her bir alt boyut için toplam 110 maddeden oluşan ölçeğin maddeleri 3'lü likert tipinde derecelendirilmiştir. Ölçek, öğretmenler tarafından, ön uygulama kapsamında 60; toplamda ise 553 çocuğun üzerindeki son üç aylık gözlemlerine dayalı olarak doldurulmuştur. Elde edilen veriler doğrultusunda cronbach alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin alt boyutlarında güvenilirlik kat sayısı ,88 ile ,92 arasında değişmektedir. Ölçeğin toplamında güvenilirlik katsayısı 0,98 olarak belirlenmiştir (Öztürk, 2011).

Bu araştırmada 356'sı ailesiyle birlikte, 48'i çocuk evlerinde kalan, 61-72 aylık toplam 404 çocuğun ahlaki değer yapısı incelenmiştir. “Ahlaki Değer Yapısı Belirleme Ölçeği”nin toplamına bakıldığında hesaplanan iç tutarlık cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ailesi ile birlikte kalan çocuklar için 0.98, çocuk evlerinde kalan çocuklar için 0.97'dir. Bu değerler incelendiğinde hem ailesiyle birlikte kalan hem de çocuk evlerinde kalan çocukların verilerinin “Ahlaki Değer Yapısı Belirleme Ölçeği” alt boyutları ve ölçeğin tamamı için yüksek derecede güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

1.2.3. Akran şiddetine maruz kalma ölçeği

Okul öncesi dönem çocukların akranlarının şiddetine maruz kalma düzeylerini belirlemek amacıyla Kochenderfer ve Ladd (1997) tarafından geliştirilen “Akranlarının Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği” Gülay (2008) tarafından düzenlenerek Türkçeye uyarlanmıştır. İstanbul ilinde yaşayan, anaokuluna devam eden, 5-6 yaş grubu 746 çocuk ve 35 anaokulu öğretmeni ölçek çalışmasına dahil edilmiştir. Ölçekte yer alan 4 madde “Hiçbir zaman”, “Bazen” ve “Her zaman” olmak üzere 3'lü Likert tipinde derecelendirilmiştir. Ölçek maddelerine verilen cevapların güvenilirliği 0,79 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin geçerlik çalışmasında ölçüt geçerliği incelenmiş ve ölçekten alınan puanlar ile çocukların akran reddine ilişkin akran görüşleri, sosyal davranışlara ilişkin öğretmen değerlendirmeleri ve yalnızlık ile ilgili kişisel görüşler arasında anlamlı düzeyde, olumlu yönde ilişki olduğu belirlenmiştir.

Bu araştırma kapsamında ailesiyle birlikte yaşayan çocukların ve çocuk evlerinde kalan korunmaya muhtaç çocukların “Akranlarının Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği”nden almış oldukları puanlara ilişkin hesaplanan cronbach alfa güvenilirlik katsayısı çocuk evlerinde kalan çocuklar için 0.912, ailesiyle birlikte kalan çocuklar için 0.872' dir. Bu değerler incelendiğinde çocuk evlerinde kalan çocukların ve ailesiyle birlikte kalan çocukların “Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği” puanlarının güvenilir olduğu görülmektedir.

1.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

“Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği” ve “Ahlaki Değer Yapısını Belirleme Ölçeği”ni ailesiyle birlikte yaşayan çocukların okul öncesi öğretmenleri; korunmaya muhtaç çocuklar ile ilgilenen bakım elemanları doldurmuştur.

Verilerin analizinde Mann Whitney U Testi ve Kruskal Wallis testi kullanılmış, Pearson Korelasyon Katsayısı ve Spearman Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır.

2. BULGULAR

Bu bölümde okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 61-72 aylık çocukların yaşadıkları yere göre “Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği”nden aldıkları puanlara ve çocukların “Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği”nden aldıkları puanlar ile “Ahlaki Değer Yapısını Belirleme Ölçeği”nden aldıkları puanların karşılaştırılmasına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

2.1. Çocukların Yaşadıkları Yer / Akran Şiddetine Maruz Kalma Durumları

Tablo 1. Çocukların Yaşadıkları Yere Göre “Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği”ne Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

Ölçek	Yaşadığı yer	n	$\bar{x} \pm SS$	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği	Korunmaya muhtaç (Çocuk evi)	48	5,15±1,61	234,64	11262,50	2,569	0,010*
	Ailesiyle birlikte	356	4,71±1,53	198,17	70547,50		
		n=404					

$p < 0,05^*$

Tablo 1 incelendiğinde çocukların “Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği”nden aldıkları puanların ailesiyle birlikte yaşayanlar lehine anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Korunmaya muhtaç çocukların ortalaması $\bar{x} = 234,64$; ailesiyle birlikte yaşayan çocukların ortalaması $\bar{x} = 198,17$ dir ($p < 0,05$).

2.2. Akran Şiddetine Maruz Kalma Durumları - Ahlaki Değer Yapısı

2.2.1. Korunmaya muhtaç çocuklar

Tablo 2. Korunmaya Muhtaç Çocukların “Ahlaki Değer Yapısı Belirleme Ölçeği” İle “Akranlarının Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği”nden Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Katsayısı Sonuçları

Ölçek boyutları		Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği
Adalet	r	-,499**
	p	,000
	n	48
Sorumluluk	r	-,435**
	p	,002
	n	48
Nezakət	r	-,383**
	p	,007
	n	48
Yardıms severlik	r	-,463**
	p	,001
	n	48
Özgüven	r	-,629**
	p	,000
	n	48
Liderlik	r	-,307*
	p	,034
	n	48

<i>Saygı</i>	r	-,475**
	p	,001
	n	48
<i>Sabır</i>	r	-,196
	p	,183
	n	48
Ahlaki Değer Yapısı Belirleme Ölçeği Toplamı	r	-,517**
	p	,000
	n	48

$p < 0,05^*$; $p < 0,01^{**}$

Tablo 2 incelendiğinde, çocuk evlerinde kalan çocukların akran şiddetine maruz kalma düzeyleri ile *yardımseverlik*, *sorumluluk*, *özgüven*, *adalet*, *nezaket*, *liderlik*, *saygı* alt boyutlarından ve ölçeğin toplamından aldıkları puanlar arasında negatif yönde ve orta düzeyde ilişkiler olduğu; *sabır* değer yapıları arasında ise anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı görülmektedir. Bu durum çocukların ahlaki değer yapıları azalma gösterdikçe akran şiddetine maruz kalma düzeylerinin artış gösterdiği sonucunu ortaya koymaktadır.

2.2.2. Ailesiyle birlikte yaşayan çocuklar

Tablo 3. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların “Ahlaki Değer Yapısı Belirleme Ölçeği” ile “Akranlarının Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği”nden Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman Korelasyon Katsayısı Sonuçları

Ölçek boyutları		Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği
<i>Adalet</i>	r	-,495**
	p	,000
	n	356
<i>Sorumluluk</i>	r	-,449**
	p	,000
	n	356
<i>Nezaket</i>	r	-,354**
	p	,000
	n	356
<i>Yardımseverlik</i>	r	-,447**
	p	,000
	n	356
<i>Özgüven</i>	r	-,342**
	p	,000
	n	356
<i>Liderlik</i>	r	-,170**
	p	,001
	n	356
<i>Saygı</i>	r	-,410**
	p	,000
	n	356
<i>Sabır</i>	r	-,343**
	p	,000
	n	356
Ahlaki Değer Yapısı Belirleme Ölçeği Toplamı	r	-,440**
	p	,000
	n	356

$p < 0,05^*$; $p < 0,01^{**}$

Tablo 3'teki bilgiler incelendiğinde ailesiyle birlikte kalan çocukların akran şiddetine maruz kalma düzeyleri ile ahlaki değer belirleme ölçeğinin tüm alt boyutları ve ölçekten alınan toplam puanlar arasında negatif yönde

ilişkiler olduğu görülmektedir. Bu ilişki *liderlik* alt boyutunda düşük; diğer alt boyutlar ve ölçeğin toplamında ise orta düzeydedir.

3. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırma kapsamında ailesiyle birlikte yaşayan çocuklar ve çocuk evlerinde kalan korunmaya muhtaç çocukların akran şiddetine maruz kalma durumlarının ortaya konulması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çocukların akran şiddetine maruz kalma durumları ile ahlaki değer yapıları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu bölümde ilgili literatür ışığında araştırma bulguları tartışılmaya çalışılmıştır.

Tablo 1'e göre çocukların "Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği"nden aldıkları puanların ailesiyle birlikte yaşayanlar lehine anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Yıldırım (2005), yetiştirme yurdunda kalan çocuklarla yaptığı çalışma sonucuna göre yetiştirme yurdunda kalan çocuklardan hiç ziyaretçisi olmayanların ziyaretçisi olanlara göre sürekli öfke ölçeğinden aldıkları puanların yüksek çıktığı sonucuna ulaşmıştır. Şenocak (2005), korunmaya muhtaç çocuklarla yaptığı çalışmasında yöneltilen sorulara verilen cevapların, çocukların çoğunun yanlış davranışının karşılığının fiziksel-psikolojik şiddet ya da özgürlüklerinin sınırlanması şeklinde olduğunu belirtmiştir. Yazıcı (2013), yaptığı araştırması kapsamında kurum bakımında yetişmiş yetişkinler ile gerçekleştirdiği görüşmelerde, kendilerinin ve arkadaşlarının korunmaya muhtaç konumunda oldukları süreçte, zaman zaman fiziksel ve ruhsal şiddete maruz kaldıklarını dile getirdiklerini belirtmiştir. Katılımcılar, kurum bakımında buldukları sürede, arkadaşlarından, bakıcılardan, kendilerinden yaşça büyük çocuklardan, yuva ve yurt idarecilerden şiddet gördüklerini ayrıca arkadaşlarından bazılarının cinsel taciz ve istismara maruz kaldığını ifade etmişlerdir. Totan (2008), ergenlerle gerçekleştirdiği çalışmasında ergenlerde anne, baba ilişkisinin önemine vurgu yapmıştır. Zorba ve zorba/kurban statülerinde olma olasılığının, anne baba iletişimi arttıkça azaldığını belirtmiştir.

Yapılan literatür incelemesinde bu sonucu destekler nitelikte araştırmalar olduğu görülmektedir. Çocuklar için aile ortamı model olarak gelişmelerini destekleyen ortamdır. Aile üyeleri arasında iyi arkadaşlık özelliklerini gözlemlemesi ve model alması çocukların diğer çocuklarla daha sağlıklı ve iyi arkadaşlıklar kurabilmesi için önemlidir. Sağlıklı aile ortamına sahip olamayan çocuklar, devlet koruması altındaki çocuklar, olumlu ilişkileri gözlem şansına sahip olamamaktadır. Çocuklar üzerinde otorite sağlamak ve düzen kurmak amacıyla fiziksel ve sözel şiddete başvuran yetişkinler çocuklar üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Gözlemledikleri ve sergiledikleri olumsuz davranışlar sonucunda bu çocukların, daha fazla şiddete maruz kaldıkları düşünülmektedir.

Tablo 2 ve Tablo 3'e göre çocukların akran şiddetine maruz kalma durumları ile ahlaki değer yapıları arasında negatif yönde ilişki bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle çocukların ahlaki değer davranışları yükseldikçe akran şiddetine maruz kalma düzeyleri azalmaktadır. Yapılan literatür incelemesinde araştırmaların çoğunun bu araştırmanın sonucunu destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Çağrı (2010), araştırmasında zorbalık yapan ve zorbalığa maruz kalan çocukları ele almıştır. Mağdurları, boyun eğen, alttan alan, uyumlu ve başkaları tarafından yönetilmekten memnun olan kişiler olarak belirtmiştir. Ayrıca mağdurların bağıllık faktöründen zorbalara nazaran daha yüksek

puan aldıklarını belirtmiştir. Zorbalarda ise bu durumun tam tersi olduğunu belirtmiştir. Menesini, Modena ve Tani (2009), ergenlerle gerçekleştirdikleri çalışma da, zorbaların kurallara uymama davranışı gösterdiklerini, ahlaki çözümlere yaşadıklarını ve de kurallara karşı bir tavır sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Özmen Doğan (2014), 12-14 yaş arası çocukların aile bağları ve aile içi şiddet görme durumlarının benlik saygısını etkileyip etkilememesini incelediği çalışmasında öğrencilerin aile içinde şiddete maruz kalmalarının benlik saygısını düşürdüğü sonucuna ulaşmıştır. Sedef Kahraman ve Çokomay (2016), yaptıkları çalışmada aile içi şiddete doğrudan maruz kalma ya da tanık olmanın çocuklarda duygusal- davranışsal sorunlara sebep olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu durumdaki çocukların okul ortamında da saldırgan davranışlarda bulduklarını, kurallara uymama davranışı gösterdiklerini belirtmişlerdir. Gülay (2008), araştırmasında çocukların sosyal konumları ile akran şiddetine maruz kalma durumları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu saptamıştır. Özşahin (2012), Trabzon Yetiştirme Yurdu ve Sevgi Evindeki çocuklarla yaptığı araştırmasında fiziki şiddete uğrayan bir çocukta psikolojik sorunların artma ihtimaline vurgu yapmıştır.

Araştırma bulgusunda çocukların ahlaki değer yapılarındaki artış gerçekleştiğinde akranlarının şiddetine daha az maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Özbey (2017), çalışmasında değerlere sahip olan çocukların sorunlarını daha yapıcı bir şekilde çözmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Çocukların ahlaki değer yapılarını desteklemek için uygun yollar kullanmayan, otorite kurmak için baskı yapan, çocuğun davranışlarını sadece ceza ve yaptırımlar ile yönlendiren ebeveynler ile yetişen çocukların, ahlaki değer yapılarında istenen gelişim gözlemlenemeyecektir. Gözlemlendiği davranışları sergileyen çocuk, hem akran zorbalığını yapan hem de maruz kalan konumuna geçecektir. Bu konu ile ilgili yapılan araştırmalarda da çocukların ahlaki değer yapılarının desteklenerek akran şiddetine maruz kalma durumlarının engellenebileceği sonucu görülmektedir. Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların yanı sıra kurum bakımındaki çocukların da desteklenerek kendilerine güvenen, kendilerini ifade edebilen bireyler olması ve problem çözme becerilerinin desteklenmesi ile şiddet konusunda kendilerini koruyabilecekleri anlaşılmaktadır. Çocukta adalet ve saygı değerinin artması kendisine saygısı ve çevresindekilere saygıyı beraberinde getirecek, adil olmasını sağlayacak ve akran şiddetine maruz kalma durumunu azaltıp zorbalığa engel olacağı düşünülmektedir.

Bu sonuçlar ışığında aşağıdaki öneriler verilebilir;

Değer eğitiminin verilmesi ile akran şiddeti uygulama ve maruz kalma düzeyinin azalacağı düşünülerek çocukların etkileşim halinde olduğu yetişkinlerin çocukların değer eğitimini nasıl verecekleri konusunda desteklenerek gerekli rehberliği almaları sağlanmalıdır.

Aileler için, öğretmenler tarafından ya da halk eğitim vb. kurum kuruluşlar tarafından, ahlaki değerlerin akran şiddetine maruz kalma düzeylerini azaltacağı yönünde farkındalık kazanmalarına fırsat verecek eğitim programlarının düzenlenmesi önerilebilir. Aileler, çocuk eğitimi konusunda ahlaki değerleri nasıl kazandıracakları ve akran şiddeti ile ilgili olarak kitapları okumaları yönünde yönlendirilmelidirler. Bu şekilde çocuklarına daha sağlıklı rehberlik yapmaları sağlanabilecektir. Korunmaya muhtaç çocuklar içinde aileye dönük planlamalar yapılırken bu konularda gerekli bilgilendirmeler yapılmalıdır.

Korunmaya muhtaç çocuklar aileleriyle birlikte yaşayan çocuklara göre daha fazla akran şiddetine maruz kalmaktadır. Bu konu ile ilgili alanlarda çocuk evlerinin şartlarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Çocuk evlerinde kalan çocukların ahlaki değer kazanımına yönelik planlanan eğitim programının bakım personellerine ve meslek elemanlarına verilmesi, desteklenmesi ve takip edilmesi önerilebilir.

Araştırma Ankara ilinde bulunan çocuk evlerinde kalan 61-72 aylık korunmaya muhtaç çocuklar ve 61-72 aylık ailesi ile birlikte yaşayan çocuklar ile gerçekleştirilmiştir. Farklı illerde, farklı yaş grupları ve farklı kurumlardaki çocuklarla da bu çalışma gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Akman, İ. (2014). *Okul öncesi dönem çocuğunun kendini ifade etmesinde resmin önemi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aydın, B. (2013). *Çocuk ve ergen psikolojisi*. Ankara: Nobel.

Balat, U.G. (2012). *Okul öncesinde değerler eğitimi ve etkinlik örnekleri*. Ankara: Pegem.

Bayer, F. (2008). *Çocuk eğitim evleri ve Ankara çocuk ve gençlik kapalı ceza infaz kurumunda kalmakta olan ergenlerin ahlaki yargı düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, K. Ş., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.

Çağrı, R. (2010). *Zorbalık yapan ve zorbalığa maruz kalan çocukların kişilik özelliklerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Darıca, N. (2004). *Okul öncesi eğitimcileri için etkinlik dünyası uygulama kitabı*. İstanbul : Morpa.

Demirtaş, S. (2009). *Çocuk yuvasında kalan korunmaya muhtaç çocukların değer eğitiminde yaratıcı dramının etkililiği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ekşi, H. & Yaman, E. (2010). *Çocuk ve ergende şiddet*. İstanbul: Kaknüs.

Eminoğlu, B. (2007). *Dört-beş yaş çocuklarının sosyal davranışları ile ebeveyn davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Erbay, E. (2008). *Okul öncesi eğitim alan ve almayan ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin sosyal becerilere sahip olma düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Erten, H. (2012). *Okul öncesi eğitime devam eden 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri, akran ilişkileri ve okula uyum düzeyleri arasındaki ilişkilerin izlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Gülay, H. (2008). *5-6 yaş çocuklarına yönelik akran ilişkileri ölçeklerinin geçerlik güvenirlik çalışmaları ve akran ilişkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gülay, H. (2010). *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri*. Ankara: Pegem.

Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Ötüken.

Hökelekli, H. (2007). Çocuk ve gençlerde şiddet olgusu ve önlenmesine yönelik öneriler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5(14), 61-78.

Karataş, N. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi*. İstanbul: Mozaik.

Kemerkaya, G. (2012). *Korunmaya muhtaç ilköğretim 6-8. sınıf öğrencilerinin sosyalleşme becerilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

Keten, D. (2017). *Korunmaya muhtaç çocuklar: Ankara çocuk evleri üzerine niteliksel bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kozan, L. (2012). *Korunmaya muhtaç çocukların din eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Külcü, D. P. (2015). *Çocuklarda akran zorbalığı ve benlik saygısının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Menesini, E., Modena, M. & Tani, F. (2009) Bullying and victimization in adolescence: concurrent and stable roles and psychological health symptoms, *The Journal of Genetic Psychology: Research and Theory on Human Development*, 170. 115-134 .

Merdan, H. (2014). *Ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin şiddet davranışlarında ailenin, öğretmenlerin ve akran gruplarının rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Nalbant, Ş. (2016) *Korunmaya muhtaç çocuklarda çocuk evleri bakım modelinin toplumsallaşmaya ilişkin rolü: Kayseri örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Neslitürk, S. (2013). *Anne değerler eğitimi programının 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri düzeyine etkisi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Önder, M.S. & İnak, A. (2018). Geçmişte kurum bakım hizmeti alanların şiddet görme durumları ve bakım hizmeti algıları: Bingöl örneği. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 195-210.

Özbey, S. (2017). A Study On The Relation Between The Value Behaviour And Problem Solving Skills Of The Pre-School Children. *European Journal Of Education Studies*, 3 (4), 1-19.

Özerkmen, N. (2010). Toplumsal bir olgu olarak şiddet. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 15, 1-182.

Özmen Doğan, S. (2014). *İlköğretim öğrencilerinin aile bağları ve ailede şiddet görme durumunun benlik saygısına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özşahin, (2012). *Korunmaya muhtaç çocuklar: Trabzon ili örneği üzerine bir alan araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Öztürk, M. & Ünal, V. (2015). Yetiştirme yurdundan ayrılanların sosyalleşme ve toplumla bütünleşme durumları (Sivas örneği). *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16 (1), 119-134.

Öztürk, N. (2011). *61-72 aylık çocuklar için "ahlaki değer yapısını belirleme ölçeği"nin geçerlik ve güvenirlik çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Palut, B. (2005). Social development and friendship relations: New approaches at education and development in early childhood [In Turkish] In M. Sevinç (Ed.), İstanbul: Morpa Kültür.

Pırtık, Ş. (2013). *Boşanmış ve tam aileden gelen okul öncesi çocukların sosyal beceri ve akran tepkilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Polat, O. (2016). Şiddet. <http://dspace.marmara.edu.tr/handle/11424/5852> sayfasından erişilmiştir.

Sedef Kahraman, M. & Çokamay, G. (2016). Aile içi şiddet ve çocuklar üzerindeki etkileri: temel kavramlar, güvenlik planı hazırlama ve alternatif tedavi model örnekleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8 (4), 321-336 .

Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik. (2008). *T.C. Resmi Gazete*, 27015, 05 Ekim 2008.

Şengün, M. (2007). Ahlaki gelişimin psiko-sosyal dinamikleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(23), 201-221.

Şenocak, H. (2005). *Korunmaya muhtaç çocuklar: İstanbul yetiştirme yurtları üzerine bir alan araştırması*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Totan, T. (2008). *Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Tura, G. (2008). Akran zorbalığına maruz kalmayı yordayan özellikler. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Vural E. D. (2006). *Okul öncesi eğitim programındaki duygusal ve sosyal becerilere yönelik hedeflere uygun olarak hazırlanan aile katımlı sosyal beceri eğitimi programının çocuklarda sosyal becerilerin gelişimi üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Yalçın, A. (2011). *Çocuk koruma kanunu kapsamında korunmaya muhtaç çocukların gelecek kaygılarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Yazıcı, E. (2012). Korunmaya muhtaç çocuklar ve çocuk evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 499-525.

Yazıcı, E. (2013). *Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmetler: kurum bakım hizmetinden yararlanmış bireyler üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yıldırım, A. (2005). *Kurum Bakımında olan ve ailesi ile birlikte kalan 13-18 yaş arası çocuklarda sürekli öfke ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Yıldırım, Ş. (2013). *Çocuk evinde kalan çocukların ilişki dinamikleri: İzmir örneği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yıldız, M.C. (2004). Öksüz ve yetimlerin toplumsal bütünleşme problemi: Diyarbakır yetiştirme yurdu uygulaması. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 21, 63-194.

Yüce, G. (2015). *Okulöncesi eğitime devam eden özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukların akran ilişkileri ve akran şiddetine maruz kalma düzeylerinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.